

EUROPA SI NEAMUL ROMANESC

Noembrie 1975. Anul IV, Nr. 44

FOAIA MISCARII ROMÂNE PENTRU UNITATEA EUROPEI

LA POARTA RASARITEANA A EUROPEI

La Baltica: Cele mai noi colonii din lume *)

Robert Conquest

Cele trei colonii, cele mai noi din lume, sunt Statele Baltice: Lituania, Letonia și Estonia. Timp de peste 20 de ani, din 1918 la 1940, ele au fost națiuni libere, independente; astăzi sunt guvernate de Moscova. Au dobândit independența după revoluția rusă pe baza Declarației Guvernului Sovietic din noembrie 1917 privind drepturile la autodeterminare ale naționalităților, care a proclamat: „dreptul popoarelor ruse la libera autodeterminare, separare și fondare de state independente“.

Toate cele trei țări fură însă invadate pe rând de către armatele ruse și germane și până în 1920 n-au fost libere de ocupația unor trupe străine. În acel an guvernul sovietic a semnat un tratat cu fiecare din aceste trei state renunțând la „toate drepturile de suveranitate, pentru totdeauna“.

Mai târziu pacte de neagresiune au fost semnate între URSS și cele trei state și a fost semnată chiar o convenție de „delimita-

re a agresiunii“, în 1933. Aceasta stipula că „nici o considerație politică, economică, militară sau alta, nu va servi ca scuză sau justificare a unei agresiuni“.

Șase ani mai târziu rușii și naziștii au început a se mișca împotriva Statelor Baltice. Articolul I al „Secret Additional Protocol“ al Tratatului sovieto-nazist din 23 august 1939 stabilea:

„În cazul unei reorganizări teritoriale și politice în aria aparținând Statelor Baltice (Finlanda, Estonia, Letonia și Lituania) granița de nord a Lituaniei va reprezenta limita sferei de influență a Germaniei și a Rusiei“.

În „Secret Supplementary Protocol“ din Tratatul de Amiciție semnat de miniștrii de externe Molotov și Ribentrop la Moscova în 28 sept. 1939, această limită nazisto-sovietică a fost modificat astfel: „Secret Additional Protocol“ semnat în 23 aug. 1939 va fi modificat la articolul I în sensul că teritoriul statului Lituania cade în sfera de influență

*) Articol apărut în engleză, în nr. 10 din oct. 1964, al „Buletin Européen“. Reproducerea lui în cadrul: „La frontiera răsăriteană a Europei“, socotim a fi de o deosebită actualitate, constituind chiar un „document istoric“, după acordul de la *Helsinki*. Tragica soartă a Țărilor Baltice și a altor națiuni situate în răsăritul Europei pot fundamenta afirmația că: „rușii au călcat în picioare chiar și principiile revoluționare din Octombrie 1917“. Fabula cu „lupul“ și cu schimbarea „părului“ îi se potrivește de minune.

Supratitlul aparține redacției noastre.

Redacția

rusă“.

La sfârșitul lui octombrie 1939, guvernul sovietic obligă cele trei State Baltice să semneze pacte de asistență reciprocă acordându-se Rusiei baze navale și militare pe teritoriul acestora. Aceste pacte garantau independența celor trei state. Articolul 7 al Pactului cu Lituania, de exemplu, garanta că „pactul nu vătăma organizația lor statală, sistemele economice și sociale, măsurile militare și în general principiul neintervenției în afacerile interne“. Referindu-se la aceste pacte, mai târziu Molotov afirma că ele „stipulaseră formal inviolabilitatea suveranității statelor semnatare și principiul de neintervenție în afacerile interne a oricăreia dintre ele“.

Șase luni mai târziu, în iunie 1940, primul ministru al Lituaniei Merkys și ministrul de externe Urbshys, fură convocați la Moscova. Acuzând guvernul lituanian de a fi violat pactul de asistență reciprocă cu Uniunea Sovietică, guvernul sovietic ceru ca: ministrul lituanian al afacerilor interne și șeful poliției politice să fie dați în judecată; să se formeze un nou guvern, capabil să îndeplinească pactul de asistență reciprocă; să se acorde dreptul de staționare a unor trupe ale Uniunii Sovietice în cele mai importante centre ale țării, pentru a garanta îndeplinirea acordurilor între cele două țări. Guvernul lituanian acceptă ultimatum-ul. La 15 iunie 1940 armata sovietică începu ocupația Lituaniei. Aceeași soartă a fost rezervată în următoarele două zile Estoniei și Lituaniei.

Pentru 14 și 15 iulie au fost stabilite alegeri ale noilor parlamente în cele trei țări. Înainte însă de alegeri au fost radiate toate ziarele. În fiecare țară fu instalată o „Uniune a Muncitorilor“, dominate de comuniști. În preajma alegerilor toți candidații independenți fură declarați non eligibili, fiind considerați „inamici publici“. Guverne comuniste au fost alese cu mari majorități. Adunarea Națională, abia constituită, proclamă la 21 iulie că țara lor este o republică socialistă sovietică

și decise să ceară Sovietului Suprem al URSS admiterea ei în Uniunea Sovietică. Aceasta acceptă. Rolul jucat de armata sovietică a fost descris de către V. Miller, candidat în științe juridice, într-un articol din „Letonia Sovietică“ din 25 mai 1960: „În timpul acestor ani decisivi pentru poporul letonian s-a desfășurat o cutremurătoare revoluție, datorită prezenței unităților armatei sovietice pe teritoriul Letoniei și în dezacord cu Pactul de Asistență Reciprocă semnat între Letonia și URSS în 1939“.

În 1939 existau în Țările Baltice două mil. jumătate de lituanieni, două mil. letonieni și mai mult de un milion de estonieni. În Statele Baltice au început imediat operații de îndepărtarea elementelor ostile deportându-se în lagăre de muncă forțată, cea mai mare parte în peninsula Kola și nordul Siberiei, mai mult de 50 de mii au fost împușcați. A urmat apoi războiul. Din 1942 s-a instalat ocupația nazistă. În 1944, reocupând cele 3 republici, rușii au început imediat distrugerea sistematică a caracterului natal al populației, în primul rând deportând intelectualitatea culturală, politică și religioasă. Zeci de mii de oameni părăsiră Țările Baltice pe mare, în mici ambarcațiuni, îndreptându-se spre coastele suedeze. Rușii procedară la introducerea completă a unui regim sovietic comunist. Una dintre sarcinile cele mai grele a fost colectivizarea agriculturii care a întâlnit rezistență puternică în toate cele trei republici din partea agricultorilor și a unor grupe de partizani. Încă odată avură loc represalii de mare amploare.

În toate cele trei republici au fost colonizați în mod sistematic ruși, aduși din regiunile Leningrad, Smolensk, Voronezh, Orel. Capitalele celor trei provincii au fost inundate de ruși. În Estonia, care de exemplu în 1941 populația estonă număra 91%, a ajuns astăzi la mai puțin de 73%. În schimb populația rusă, în același interval, s-a ridicat de la 7,3% la 21,7%. Continua scădere a populației native, ca și a rolului jucat de aceasta în vi-

ața de toate zilele, se verifică special în industrie. Industria textilă și agrară a Estoniei de exemplu, sunt astăzi conduse în cea mai mare parte de ruși. Politica sovietică în toate cele trei țări a avut efectele sale și asupra comerțului. După ocupația sovietică, prosperetele societăți particulare fură transformate în întreprinderi colective și de stat. Vasta rețea națională de cooperative libere, încetă să mai existe.

Mișcarea împotriva naționalismului în Estonia deveni deosebit de puternică, după adoptarea de către CC al partidului comunist sovietic a unei rezoluții privind „erori și deficiențe în munca CC al partidului comunist din Estonia“. Această rezoluție, ce datează din 20 febr. 1950, afirma că culacii ar fi tentați să distrugă colectivizarea agriculturii în republică; că în lagăre s-ar fi organizat grupuri de naționaliști burghezi care sperau și lucrau pentru restaurarea capitalismului; persoane ostile regimului sovietic ar fi fost infiltrate în însuși sânul partidului.

La începutul anului 1956 apărură semne de oarecare relaxare. Se murmură că cele 3 state baltice urmează să se bucure într-o mai mare măsură de independență și de mai mari avantaje ale „destalinizării“. După revolta poloneză de la Poznan s-a revenit la severitatea stalinistă.

Opoziția cuprinde însă toate straturile sociale. Unele dintre cele mai puternice rezistențe la politica regimului veneau de la universități. La Universitatea Tartu a Estoniei, unde sunt mai mulți studenți estoni decât ruși, au fost ridicate proteste împotriva predării lecțiilor în limba rusă. S-a cerut ca ziarul studenților să iasă de sub influența rusă. Studenții din Lituania și-au exprimat în mod deschis și expres obiecțiunea la „rusificarea“ educației și au avut loc demonstrații împotriva licențierii unor profesori care s-au opus influenței rusești în viața și munca corpului academic.

Primul secretar al partidului lituanian, scrie în „Soviet Lithuania“ în 2 martie 1960

că directorul universității și directorul Institutului de Perfecționare al Cadrelor Didactice din Vilnius au fost licențiați pentru „distorsiuni naționaliste“. Un membru al conducerii în departamentul pentru literatură lituaniană a fost descris că ar fi „idealizat trecutul“. Lipsa de succes sovietic în comportamentul față de opoziția din Statele Baltice și refuzul său de a sprijini dorința naturală spre o identitate națională separată a acestora a fost dezvăluită în detaliu de către A. E. Voss, secretarul CC al partidului comunist leton, în sovietul letonian din 10 iunie 1960. În domeniul economic, spunea el, „supraviețuitorii naționaliști“ s-au manifestat în tendințe locale cu dorința de a crea o economie exclusiv naționalistă cu pretextul unei complete dezvoltări a economiei republicilor“. În sfera ideologică „supraviețuirea naționalismului“ poate fi notată în „idealizarea trecutului istoric“, într-o atitudine necritică față de mișcările naționaliste și față de „punctul de vedere al spiritului partinic în probleme de cultură, literatură și artă“. Există și opoziție, spunea Voss, la „crescândă influență a limbii ruse“ și la studiul facultativ al limbilor în școli. Ei considerau că dacă influența limbii ruse va continua să crească mai mult, va conduce la scăderea influenței limbilor altor naționalități. El adaugă că nu va fi o treabă rea dacă va crește influența limbii în care au fost scrise operele lui Lenin, a limbii poporului care poartă pe umerii săi principalul drapel al luptei împotriva dușmanilor de clasă și că deci principiul studierii benevole a limbilor actualmente introduse în școli, este perfect corect.

În timpul celor 25 de ani de dependență la regulele sovietice, popoarele Lituaniei, Letoniei și Estoniei au pierdut toate libertățile civile și religioase. Țările lor au fost complet integrate în Uniunea Sovietică și caracteristicile naționale deformate. E greu de văzut în ce mod dreptul lor la o existență independentă este mai mic decât cel posedat sau cerut, de națiuni ale altor continente.

INTALNIREA DE LA RAMBOUILLET

-Premize, rezultate și primele reacții-

Ion Veverka

Propusă de către Președintele Franței în scopul discutării unei noi ordine monetară mondială, întâlnirea la nivel înalt de la Paris din 15-17 nov. și-a lărgit sfera dezbaterilor la alte probleme importante ale momentului: energia, liberul schimb internațional, comerțul Est-Vest, rapoartele între țările industrializate și cele în curs de dezvoltare....

Consultarea restrânsă a celor șase șefi de state sau guverne - însoțiți de miniștrii lor de finanțe și bilanț - ce posedă greutatea decizivă în balanța economică și monetară mondială - dobândește o semnificație deosebită în conjunctura actuală. Această întâlnire urmează sesiunii speciale ONU din septembrie, pe tema dezvoltării și a cooperării economice internaționale și precede pe cea de la Paris, din 16-17 decembrie, „Dialogul Nord-Sud“, la care vor lua parte 27 țări, dintre care 19 subdezvoltate. Ea mai precede și pe aceea a Fondului Monetar Internațional din ianuarie 1976 de la Jamaica, ce urmărește găsirea soluțiilor pentru o reformă a sistemului monetar mondial actual.

Întâlnirea celor mai mari țări industrializate are loc într-un moment de ușoară acalmie în contextul furtunii economice ce frământă lumea. Cu toate diviziunile și rivalitățile, unele măsuri au putut fi luate deja pentru tampo-narea, dacă nu și pentru vindecarea rănilor mai grave. Fondul Monetar Internațional a pus la dispoziția țărilor cu mari dificultăți în balanța de plăți provocată de petrol, 6,6 miliarde de dolari. Aurul, una din principalele mijloace de rezervă în țările industrializate a fost parțial demonetizat. Statele Unite au prezentat la ultima adunare ONU un program de ajutorare a țărilor în curs de dezvoltare.

Aceste fapte au constituit primii pași spre o „cooperare constructivă“, tema principală a întâlnirii de la Paris. Sunt de fapt primii pași ca rezultat al unei mai mari și mai conștiente înțelegeri a interdependenței problemelor ridicate de criza economică mondială și a faptului că raporturi mereu mai strânse se crează între diferitele economii de schimb. H. Kissinger afirma la Pittsburg, la 11 nov. în cadrul World Affairs Council, că nici o cooperare eficace pe plan mondial nu e posibilă fără o strânsă înțelegere între țările industrializate, care controlează 65% din producția și 75% din comerțul mondial. La Paris, Ford a respins categoric ideea că nu e posibil să se revină la ritmurile de expansiune din timpurile de glorie. Economia americană prevede pentru anul 1976 o creștere a producției cu 6-7%. O accelerare, a spus Ford, ar scădea contribuția Americii în relansarea economiilor celorlalte țări. Anul succesiv, 1977, ar trebui să fie anul reîntoarcerii la producția integrală. Germania Federală prevede pentru anul 1976 o relansare de amploare a economiei sale. În toate țările lumii spectrul crizei economice e în ușoară scădere. Cu aceste premize a început conferința de la Paris.

Punctele de plecare au fost diferite.

Participanții la conferință aveau păreri diferite asupra cauzelor crizei economice prin care trece lumea și ca atare au venit la Rambouillet cu rețete terapeutice diferite. Președintele francez este convins că criza e datorită schimbului fluctuant al dolarului și că inflația europeană finanțează Statele Unite. Americanii la rândul lor, acuzând țările arabe de a fi declanșat adevărata criză, s-au orientat la Rambouillet în alte direcții, oarecum în

opoziție cu cele franceze. Dacă această conferință va prezenta un succes în viitor, acesta poate fi atribuit găsirii unui numitor comun între aceste două teze.

Cele cinci principii dezbătute și care ar sta la baza relansării economiei au fost: 1. Stabilizarea schimburilor monetare dând băncilor centrale largi puteri de intervenție, consultându-se permanent între ele. Fluctuațiile trebuie analizate astfel pentru a permite industriașilor și exportatorilor să facă previziuni pe termen lung. 2. Evitarea protecționismului. 3. Lupta contra șomajului fără a neglija inflația. 4. Evitarea creșterii prețului petrolului deoarece economiile occidentale încă n-au depășit criza din 1973. 5. Reechilibrarea balanței de plăți a țărilor industrializate, ajutând în special Italia și Marea Britanie, deficitele acestora împiedecând punerea în acțiune a unor măsuri eficiente pentru *relansarea* urmărită.

Ce s-a realizat?

Americanii au renunțat la principiul schimburilor monetare fixe, iar englezii au condamnat și ei protecționismul. Propunerea americană de a se constitui un „directorium mondial permanent“, susținut intens de francezi, însărcinat să gestioneze ajutoarele destinate ariei economice necomuniste, a căzut. S-a opus cancelarul Schmidt și H. Wilson, notând că o astfel de instituție ar amenința autoritatea Comunității Europene, deja în agitație pentru participarea sa restrânsă la Rambouillet și ar intensifica protestele țărilor în curs de dezvoltare, în preajma Conferinței Nord-Sud, prevăzută pentru jumătatea lui decembrie tot la Paris.

La Rambouillet nu s-au luat decizii concrete; acestea vor fi rezervate, a subliniat Giscard d'Estaing în scurta prefață dinaintea citirii declarației finale, vor fi rezervate tuturor forurilor instituționale interesate. „Noi nu înțelegem să confiscăm în favoarea noastră responsabilitatea“, a zis acesta. „Decizii vor fi luate de instituțiile europene și internaționale

la care aparținem“, a continuat el.

Primii pași după Rambouillet

Acordul franco-american privind schimburile monetare, realizat la Rambouillet, va intra în vigoare după conferința de la Jamaica din ianuarie 1976 a comitetului interimar al Fondului Monetar, a afirmat-o Secretarul american Simon, într-o conferință de presă. Ministrul de finanțe francez Fourcade a afirmat în Parlament în același sens cu Simon. El a spus că speră ca reuniunea de la Jamaica să producă un sistem monetar stabil.

Mecanismul consultărilor și a schimburilor de informații între băncile centrale s-a pus deja în mișcare. Departamentul tezaurului USA a dat dispoziții băncilor să furnizeze lunar date privind activitatea, angajamentele și pozițiile fiecărui institut de credit ce operează în Statele Unite. Scopul este, în primul rând, de a controla tranzacțiile pentru a nu le permite operațiuni speculative.

Pe frontul *aurului* ce intră în pachetul monetar ce se va discuta la Jamaica, pregătirile sunt în curs. Directorul general al Banco d'Italia Ossola, într-un interviu recent, ridică problema aurului din cadrul pachetului FMI. Înainte de Rambouillet perspectivele unei rapide rezolvări a acordului asupra aurului erau umbrite de divergențele franco-americe asupra dezvoltării pe termen scurt și lung a regimului monetar. Înțelegerea de la Rambouillet, afirmă directorul băncii italiene, a liberat drumul de obstacolele ce se opuneau unei mini-reforme monetare.

În Europa, acordul de la Rambouillet pare să fi relansat idea șarpelui. „Întâlnirea de la Rambouillet“ - a declarat Ugo Mosca, directorul general pentru afacerile economice și financiare al Comisiei CEE, la un congres de Marketing cu tema „Șarpe sau nonșarpe“ - „ar putea însemna o nouă cotitură în materie de organizare a schimburilor internaționale“.

Acest acord, deși parțial, ar putea deschide drumul spre alte înțelegeri la viitoarele și iminentele confruntări.

Convergența euro-arabă ramâne dificilă

-Pe marginea dialogului de la Abu Dhabi-

La Copenhaga în decembrie 1973 cei nouă șefi de stat ai Pieții Comune au hotărât angajarea unui *dialog* între Comunitatea Economică Europeană și Liga Arabă. Era momentul psihologic cel mai dificil în care se găsea Europa Unită. Ultimul război israelo-arab și criza energetică declanșată de blocada petrolului arab au zguduit Europa cu deosebită intensitate.

După o pregătire temeinică, Comisia CEE de la Bruxelles propunea oficial la 4 martie 1974: deschiderea unui *dialog cu țările arabe*. Era o curajoasă inițiativă a Europei celor 9, de care ne-am ocupat la timpul său.

La 10 iunie 1974, la Bonn și la începutul lui iulie la Bruxelles, cei 9 miniștri de externe au căzut de acord asupra proiectului de discuții în vederea acestui dialog. La 31 iulie, la Paris, ministrul de externe francez Sauvagnargues și președintele Comisiei CEE, X. Ortoli au discutat cu secretarul general al Ligii Arabe M. Riad despre această întâlnire.

Propunerea concretă a Pieții Comune a întâmpinat dificultăți. Liga Arabă dorea să dea acestui dialog un caracter în primul rând politic, ceea ce nu era în dorința, interesul și nici puterea părții europene. Frontul palestiniano-siro-libian cerea Europei un preț politic exagerat.

Cu aceste premize dialogul a început la 10 iunie 1975 la Cairo. Ordinea de zi a tratat: dezvoltarea rurală, industrializarea, investiții, schimburi comerciale, raporturi sociale și cooperarea științifică, tehnică și culturală. În cele 7 zile de lucru cei 135 experți au abordat problemele fără să realizeze vreun acord concret. Arabii au cerut - pe lângă concesiuni politice exagerate - facilitări vamale fără reciprocitate: „transfer” tehnologic și comercializarea produselor fabricate în țările arabe cu

sprijin european. Europa s-a menținut cu dârzenie pe pozițiile sale fundamentale. Singurul acord a fost de a se reîntâlni.

După două luni, la 22 august, dialogul se reia la Roma. Dezbaterile s-au purtat asupra aceluiași argumente de la Cairo, fiind socotite „pârghia unei destinderi în Mediterană”, după expresia purtătorului de cuvânt al CEE. Dar rezultatele au fost din nou foarte slabe.

A treia întâlnire (27 nov.) între europeni și arabi, (300 de experți) a avut loc în emiratul Abu Dhabi. Temele discutate în reuniunile precedente au fost reluate și aprofundate. Europeanii, supuși permanent la o insistentă presiune din partea arabilor, au rezistat până la urmă. Pe temele politice ca și pe cele ale cooperării economice, ei nu au făcut concesiuni.

Recunoscând existența unor „vaste divergențe”, comunicatul final de la Abu Dhabi anunța doar „angajamentul de a analiza cererile partenerilor”. La Abu Dhabi s-a convenit a se abandona metoda de până acum, de contacte între „experți” și a se trece la convocarea unui parlament sau o „Comisiune generală”. Aceasta se va întruni probabil în martie viitor la Luxemburg. Europeanii au propus să aibă loc la nivel de ambasadori, iar cei 20 ai Ligii Arabe au propus să fie la nivelul miniștrilor de externe. Un lucru este cert, discuțiile vor deveni globale și se vor extinde de la factori economici și tehnici, la cei politici. Cine va trebui să cedeze vor fi desigur arabii. Va trebui să devină mai puțin exigenți pentru ca dialogul să poată duce la un rezultat pozitiv. Procesul de apropiere este lung. El cere timp. Dar „dialogul între cele două civilizații”, cum a fost numit de ambele părți, deși s-a dovedit foarte dificil, prezintă oarecare perspective favorabile.

Scrisoare din public

Domnule redactor,

Un coleg de cenaclu mi-a arătat niște fotocopii de pe nr. 41/iulie 1975 al revistei dvs. „Europa și Neamul Românesc“.

A fost mai mult decât o surpriză, care m-a bucurat în mod cu totul deosebit. În primul rând, că am constatat încă o coincidență între preocupările dvs. și ale mele, cu privire la poporul nostru. Această idee „pentru unitatea Europei“, indicată chiar în titlul revistei, constituie deasemeni o veche preocupare pentru mine, formulată în mod expres în mai multe studii. Adică: constatând vechimea uriașe a poporului nostru, care a dus și la uriașa mărime numerică (din care azi a rămas doar o „tâncușe“) rupându-se în numeroase popoare ale Europei și chiar în afara ei, mi s-a născut în mod fortuit idea politico-economică a unificării Europei, mi-am spus: dacă majoritatea popoarelor Europei provine din aceeași tulpină umană și dacă scoatem în relief această origine comună, ca o bază psihologică și afectivă, cel puțin, de ce să nu ne unim din nou? Această perspectivă mi s-a născut încă din tinerețe și am încercat în 1942 - atât cât mi-a permis starea de ofițer mobilizat - să o concretizez într-un studiu intitulat: „Statele Unite ale Europei? Încercare de limitare a lăcomiei, prostiei și răutății omenești“. Vicisitudinile vieții mi-au pierdut acest studiu, ca și altele. Dar idea mi-a rămas și a constituit un fundal al tuturor cercetărilor mele de istorie. Această idee mi-a fost din nou întărită, citind cartea lui J. J. Servan-Schreiber-Le defi american.

Iată de ce m-a surprins și m-a bucurat mult, luând cunoștință de existența acestei publicații a dvs. Imi iau permisiunea să întreb și să vă rog: ar fi posibil să primesc și eu această publicație? Și eventual să contribuie chiar și eu?

Un alt motiv care mă îndemna să vă scriu

cât mai degrabă a fost articolul „Ungurii tete de bouc al rușilor“. A constituit pentru mine mai mult decât un „shock“. Deci, nu numai că ungerii visează încă Ardealul nostru, dar și mult mai grav, sunt „inspirați“. Se publică deci, multe cărți și articole, în diferite limbi, cu pretențiile ungerilor, de către aceștia. Și noi ce facem? Stăm cu „deștu-n gură“?

V-am scris deja, despre studiul meu amplu „Ardealul, începutul de viață al pământului și poporului român“, scris în 1946, exact când se vântura zvonul că va trebui să cedăm trei județe din nordul Ardealului și să facem schimb de populație. Bolnav de durere, am scris cartea „într-un suflet“, dar nu în stilul și cu argumentele istoriografilor, ci ca un jurist. Adică, am construit studiul ca un proces de revendicare, în care părțile își expun argumentele, în apărarea dreptului lor.

Deoarece un prieten, prof. univ., mi-a spus acum un an de pretențiile ungerilor, nu mi-a venit totuși să cred. Am revăzut studiul meu, după aproape 30 ani. Nu numai că nu am avut nimic de tăiat din fondul și forma argumentelor folosite de mine, dar mai am încă de adăugat, ca urmare a acumulării de material documentar, în acest răstimp. În felul acesta cartea va ajunge la circa 300 pagini de tipar, în format obișnuit.

Având în vedere cele expuse mai sus, am dorit să vă scriu cât mai urgent, deoarece, de când am citit articolul cu „tete de bouc“, tremură inima în mine, de indignare.

Inchei, rugându-vă să binevoiți a primi caldele mele mulțumiri, pentru deosebit de amabilele dvs. urări de spor în munca mea de cercetare și totodată vă rog să primiți expresia deplinei mele stime.

C. Belcini

EMIL G. RACOVITĂ
Fondatorul Speologiei

Emil G. Racoviță s-a născut la Iași în anul 1868. În școala primară l-a avut ca învățător pe Ion Creangă, marele clasic al literaturii române. În liceu, tot la Iași, și-a însușit cunoștințele de la savanții evoluționiști, geologul G. Cobălcescu și chimistul Petru Poni. Și-a luat licența în Drept și în Științele Naturale la Paris. În 1896 își susține teza de doctorat intitulată „Lobul cefalic și encefalul anelidelor polichete“, sub conducerea șefului Școlii de Zoologie din Franța, H. L. Duthier.

În 1897, E. Racoviță este recomandat de către Duthier și de către marele biolog belgian, F. van Beneden, ca naturalist al Expediției *antarctice belgiene* cu vasul „Belgica“. În Antarctica a făcut o serie de descoperiri și a adus un bogat material biologic care a intrat în posesia unor laboratoare și colecții, fiind studiate apoi de savanți din lumea întreagă.

În 1901 devine subdirector al Laboratorului de la Banyuls-sur-Mer, în Catalonia franceză, unde a studiat secretele vieții în Mediterana. Face o vizită de studii în insula Mallorca, descoperind în peștera „Cueva del Drach“, o lume nouă, necunoscută până atunci, *fauna subterană*. Se dedică apoi integral biologiei peșterilor, devenind, prin studiile și descoperirile sale fondatorul noii științe: *Speologia*.

În 1906, împreună cu René Jeannel, înființează asociația internațională pentru studiul faunei subterane, „*Biospeologica*“, publicând și difuzând în toată lumea „îndreptare“ prin care „inițiază“ pe naturaliști în colectarea faunei cavernicole acvatice și terestre. În același an inițiază publicarea în „*Archives de Zoologie*“ a unui capitol: *Biospeologica*, la care savanți de renume mondial au publicat zeci de ani în șir, rezultate ale cercetărilor speologice. Asociația „*Biospeologica*“ a dăinuit până după moartea fondatorilor săi când, abia în

1967 a fost înlocuită cu Uniunea Internațională de Speologie.

În 1920 Emil Racoviță revine în România și înființează primul *Institut de Speologie* din lume, la Cluj. Savantul francez R. Jeannel se mută și el la Cluj iar mai târziu vine și P.A. Chappuis, celebru cercetător al faunei acvatice subterane. Astfel Clujul, datorită personalității lui Racoviță și a școlii sale, devine centrul de iradiere al Speologiei.

În cursul vieții, el a primit numeroase distincții ca, titlul de membru corespondent al Institutului Franței, președinte al Societății de zoologie a Franței, membru corespondent al Academiei regale din Anvers (Belgia) și a.

După moarte, E. Racoviță a fost comemorat elogios atât în țară cât și peste hotare. Unele institute poartă numele său (Cluj, Siboney - Cuba). La Banyuls-sur-Mer i s-a ridicat un bust la inițiativa Universității Sorbona.

Din inițiativa și cu sprijinul Fundației Europene Drăgan, la intrarea în „Cueva del Drach“ din Mallorca (Spania), vizitată anual de sute de mii de turiști, va fi descoperit în curând un bust al savantului Emil G. Racoviță, ca un exemplu de geniu al umanității.

M R U E

EUROPA și NEAMUL ROMANESC

Via Larga, 11 - Milano (Italy)

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE (STUDII DOCUMENTARE) *)

ISTORIA ROMÂNILOR ÎN UNELE LUCRĂRI STRĂINE RECENTE

Errare humanum est, perseverare diabolicum

A apărut, în cursul acestui an, la Londra, în limba engleză, un compendiu de *Istoria Ungariei*, alcătuit sub auspiciile Institutului de Istorie al Academiei de științe ungare, de un colectiv de profesori și cercetători sub direcția lui Ervin Pamlényi¹. Același volum apăruse în 1974, în limba franceză, cu o prefață de George Castellan, în Editura combinată a caselor Horvath din Roanne (Franța) și Corvina din Budapest.

Desigur, orice nouă sinteză asupra istoriei unui popor trebuie să bucure. A face suma noilor cunoștințe acumulate între timp, a prezenta legătura între diferitele aspecte ale vieții aceluia popor precum și relațiile cu popoarele de prin prejur înseamnă a aduce o nouă contribuție la dezvoltarea istoriografiei. Cu o condiție însă: ca noua sinteză să fie alcătuită cu obiectivitatea necesară, după regulile precise ale metodei istorice, fără idei preconcepționale, „fără ură și fără părtinire”, după vechea și veșnica formulă a istoricului roman Tacitus.

Am cercetat deci, cu interes și curiozitate, noile manifestări ale istoriografiei maghiare. Pe unii dintre autori îi cunoșteam de mai înainte și le cunoșteam părerile. Eram curios să văd, dacă, în ce privește poporul român și Transilvania, opiniile lor s-au schimbat, dacă, în noul climat social-politic, există vreo diferență față de vechile opinii. Din nefericire — trebuie s-o spunem de la început — aceste lucrări recente repetă cu privire la istoria veche și medie a românilor aceleași erori și idei preconcepționale ale vechii istoriografii de până la 1944. Să dovedim această afirmație.

1) Dacă autorii compendului recunosc existența dacilor în Transilvania în epoca fierului — de fapt ei erau în această regiune și în epoca anterioară, a bronzului, — și dacă recunosc de asemenea că Burebista a fost „o personalitate politică de anvergură” iar Decebal „un principe demn de Burebista”, în schimb, când e vorba de consecința demografică a războaielor purtate de romani cu dacii în timpul lui Traian, ei formulează concluzii total greșite. Iată ce citim: „Pierderile de vieți cauzate de război, zecile de mii de prizonieri vinduți ca sclavi și fugarii care, mai tirziu, trebuiau să constituie tribul dacilor liberi, lăsară îndărătul lor un *veritabil vid demografic* (sublinierea noastră — C. C. Giurescu). Iar trei rînduri mai departe: „Supraviețuirea însăși a poporului dac a trebuit să fie adînc compromisă, căci regiunile muntoase, odinioară foarte populate, se deșertară literalmente. În jurul cetăților distruse, agricultura dispăru...”. Nu se știe cu siguranță dacă chiar în poporul văilor riurilor, prezentînd trăsăturile civilizației La Tène, trebuie să vedem daci și, în caz afirmativ, în ce proporție” (p. 20 a compendului francez). Aceste păreri cu privire la dispariția quasi-totală a dacilor, în urma războaielor cu romanii, sînt explicabile în istoriografia ungară: dacă *autohtonii* au dispărut, dacă populația Daciei romane a fost alcătuită din coloniști veniți din tot imperiul, atunci deplasarea acestei populații, la ordinul împăratului Aurelian, e mai ușor de explicat: cum au venit din alte părți, așa au și plecat. S-ar explica deci și altă afirmație scumpă istoriografiei ungare anume că la venirea lor în Transilvania, ungurii n-au găsit populație românească, ci numai unele triburi slave care au fost apoi asimilate de noii veniți.

Dar toată această construcție se dărîmă de la sine, dacă ținem seamă de ceea ce ne spun *izvoarele istorice*, dacă scriem istoria pe bază de izvoare, iar nu de teze preconcepționale. Într-adevăr, prezența populației dacice în stînga Dunării în Dacia română avîndu-și centrul în Transilvania, rezultă cu certitudine din următoarele fapte, consemnate de izvoarele istorice:

¹ Are 546 p. în 88°.

* Aici autorul se contrazice cu colegul său László Gyula care în lucrarea sa *De la Vertes-szöllös la Pusztaszer. Viața în Bazinul Carpatic pînă la întemeierea statului maghiar*, 1974, afirmă: „Din așezarea cetăților dacice în munți, se poate deduce că armata romană nu i-a nimicîl pe daci în întregime”.

a) În timpul războaielor cu romanii, o sumă de triburi dacice au făcut *act de supunere* față de Traian. Columna Traiană, un document de primă importanță pentru cunoașterea evenimentelor de atunci, arată, *in nu mai puțin de șapte sculpturi*, asemenea scene de supunere. Iar sculpturile finale ale columnei, în care se văd daci minind turme de vite și care fuseseră interpretate ca o retragere sau o expulzare a băștinașilor, la finele războiului, după ocuparea țării de către legiuni, arată, dimpotrivă, așa cum au dovedit cercetările învățaților Reinach și Patsch, că e vorba de o revenire la locuințele ei a populației refugiate sau, eventual, de o așezare a ei în alte locuri, în cuprinsul provinciei². Pe de altă parte, Cassius Dio, istoriograful războaielor dacice, afirmă limpede că mulți daci au trecut de partea romanilor la începutul războiului din 105—106³. Or, este evident că această populație care s-a supus *cuceritorilor*, a continuat să-și ducă traiul în vechile ei așezări.

b) Există apoi o altă mărturie, peremptorie, despre persistența și însemnătatea populației autohtone tinere sub noua stăpânire: sînt numeroasele corpuri de trupă, *alcătuite din daci*, dar cu comandă și organizare romană, pe care le întîlnim în diferitele provincii ale imperiului. Astfel în Noricum adică în părțile actualei Austrie se afla o „*Ala I Ulpia Dacorum*” adică un corp de cavalerie. În Panonia sau Ungaria de astăzi, era o *Cohors II Augusta Dacorum pia fidelis veterana milliaria equitata*” adică un detașament de infanterie avînd și cavalerie.

Nu știu autorii noii sinteze de prezența acestei trupe de daci pe vechiul teritoriu al țării lor?

O altă cohortă de daci, anume „*Cohors III Dacorum equitata*” a cărei garnizoană era în Macedonia, ia parte la o expediție în Mesopotamia. În aceeași extremitate răsăriteană a imperiului, în gîl Tigrul și Eufrat, se afla o „*Vexillatio Dacorum Parthica*”, adică o trupă de cavalerie care păzea hotarul spre parți. În altă extremitate a imperiului, în Britania, întîlnim o cohortă de daci, ai cărei soldați se servesc de sabia incovoiată caracteristică și poartă nume de asemenea caracteristice, precum *Decibalus* și *Dida*. Nu mai înșirăm și pe celelalte „*ale*” și „*cohorte*” de daci; în total, s-au constatat pînă acum, în mod sigur, zece asemenea corpuri de trupă — e probabil însă ca numărul lor să se ridice la cincisprezece — alcătuite din daci și servind, în general, dincolo de hotarele provinciei⁴. *Ele ne arată prezența și însemnătatea populației băștinașe bărbătești, de vîrstă tînă, în Dacia romană.*

c) Inscripțiile latine ale acestei provincii cuprind și ele o serie de nume dace: este încă o manifestare a continuității populației autohtone sub noua stăpânire. Astfel, de pildă, la Apulum (azi Alba Iulia) un *Mucatra*, fiul lui *Brasus*, are ca moștenitor pe *Mucapor Mucatralis*; tustpatru numele, subliniate, sînt dacice. Tot la Apulum, un *Mucasenus* Cesorini, călăreț în armata romană, are ca soție pe *Rescuturme*, fiica lui Soia. La Potaissa, *Valeria Dula* e soția lui *Volusius Titianus*; la Napoca (azi Cluj-Napoca), găsim pe un *Aurelius Duda*. O altă inscripție amintește pe *Aelius Diales* care a trăit 90 de ani și căruia fiul său *Aurelius Ditucentus* îi pune această piatră funerară, drept recunoștință. Numele de familie *Diales* este curat dacic; prenumele însă *Aelius* este unul dintre cele mai caracteristice romane: se vede lămurit cum se făcea procesul de asimilare. Același e cazul lui *Aurelius Denzi* din inscripția funerară găsită la Sutor (jud. Sălaj). În alte izvoare — majoritatea inscripțiilor — întîlnim nume ca *Dizo*, *Duras*, *Eptala*, *Tzinto*, *Tarsa*, *Drigta*, *Scorilo*, care sînt, toate, dacice. Unele persoane, pomenite în inscripții, poartă nume curat romane; n-am bănuț, dacă nu ne-ar spune-o precis textul că, în realitate, erau de origine dacă. Astfel e cazul lui *Julius Secundinus*, reangajat militar, despre care inscripția afirmă că era „*natione dacus*” și căruia soția sa *Atticia Sabina*, și fiul său *Costas*, îi ridică piatra funerară. Tot așa, găsim într-o inscripție pe un „*Julius Pi. . . titinus, cives dacus*”, al cărui nume, deși trunchiat, dar de factură romană, nu ne-ar fi îngăduit să vedem în purtătorul lui pe un băștinaș din Dacia. Adoptarea de nume romane, pe de o parte, faptul apoi că *sătenii* — deci majoritatea populației din Dacia — nu puneau, ca și urmașii lor din evul mediu și din epoca modernă, *inscripții*, nici nu ridicau monumente funerare, explică de ce numărul numelor dacice sau traco-dacice din provincia romană Dacia este redusă — 60 față de vreo 3000 latine; la acestea trebuie să se adauge 37 din afara provinciei. Ele sînt suficiente totuși pentru a atesta, și pe calea aceasta, persistența elementului autohton. Unii din acești autohtoni ajung să aibă rosturi mai însemnate nu numai în armată, unde de sigur mulți dintre subofițerii și ofițerii corpurilor de trupă amintite mai sus erau daci, dar și în administrația civilă. Astfel e poate cazul lui *Aelius Artortus*, quattuorvir, adică unul din cei patru conducători ai orașului Drobeta, ucis

² Vezi C. Patsch, *Beiträge*, V/2, p. 88 și 127 sq.; M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969, p. 258—259.

³ Cassius Dio, LXXVII, 11, 1.

⁴ Vezi pentru aceste corpuri de trupă M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, p. 266—267.

de tilhari la vârsta de 57 de ani și căruia soția, fiul și nepotul—acesta din urmă purtând numele ilir de Udar—li pun inscripția funerară. Mai târziu, pe vremea lui Gallienus, un dac—romanizat bineînțeles—cu numele de Regalianus, ajunge general și guvernator al Illyricului, ba chiar, la un moment dat (în anul 263), este proclamat și împărat de locuitorii din Moesia. Despre acest Regalianus, *Historia Augusta* ne spune că era, zice-se, „din neamul lui Decebal”.

d) Persistența elementului autohton o arată și *mărturiile arheologice nescrise*, date la iveală prin săpături organizate sau grație întâmplării. E vorba de așezările și cimitirele ce cuprind, alături de ceramica romană, ceramică specifică sau caracteristic dacică, de tipul „ceștii dacice” sau a chiupurilor roșii, alteori cenușii, împodobite cu flșii de linii ondulate. S-au găsit asemenea mărturii la Buridava (jud. Vilcea) la Brețcu și Comălău (jud. Covasna), Cașolț (jud. Sibiu), Lechința de Mureș și Sf. Gheorghe-Iernut (jud. Mureș), Mehadia și Vărădia (jud. Caraș-Severin), Mugeni (jud. Harghita), Orheiul Bistriței (jud. Bistrița-Năsăud), Soporul de Cîmpie (jud. Cluj). Și felul cum se înfățișează anumite morminte, arătând rituri de înmormintare caracteristice autohtonilor, alături de morminte romane, constituie o dovadă a persistenței elementului autohton, dacic.

e) La aceeași concluzie ne îndreaptă *toponomia* Daciei romane. Ni s-au păstrat de la daci câteva nume de ape: în primul rând *Dunărea* care derivă dintr-un *Dunaris* dacic; apoi *Argeșul* din *Argessos* (la Herodot, diformat: *Ordessos*); *Birzava*, al cărei nume se regăsește în orașul dacic *Berzobis*. *Someșul*: o inscripție latină din ținuturile udate de acest riu vorbește de „*Samus*”; este sigur că romanii au păstrat vechiul nume autohton. Același lucru cu *Oltul*, *Aluta* în izvoarele latine, și cu *Tisa*, pentru care s-a propus chiar, ca formă originală, „dacicul” o *Tissos*. În izvoarele mai târzii apare sub formele *Pathissus* și *Tisia*. *Mureșul* are foarte probabil o legătură cu vechiul *Maris*, pomenit de Herodot. *Ampoiul* redă un vechi nume autohton, printr-o formă intermediară latină; *Motrul* este sigur dacic; numele lui revine sub forma *Amutrion* la Ptolemeu și *Amutria* în *Tabula Peutingeriana*. Tot dela daci poate să vie și *Cerna*, dacă numele ei este identic cu acela al orașului dacic *Tsierna*, care se mai găsește în izvoarele istorice și sub forma *Dzierna* (Ptolemeu) *Tierna* (*Tabula Peutingeriana*). *Dterna* (inscripție latină), *Zerna* (Digestele lui Ulpianus). Adăugăm că orașul, azi total acoperit de ape, se afla chiar la vărsarea în Dunăre. *Buzăul* pare a fi iarăși dacic; un izvor grec din secolul al IV-lea ne-a păstrat numele lui sub forma *Museos* care poate fi foarte bine o transcriere greșită a lui *Mpuseos* (*mp* în grecește se pronunță *b*).

În ce privește numele de localități, există o serie întreagă de așezări însemnate—colonii, municipii și „civitates”—care poartă nume străvechi dacice. În această categorie intră, numai pe teritoriul Transilvaniei, *Sarmizegetusa*, al cărei nume a fost adăugat capitalei *Ulpia Traiana*, *Apulum*, reședința unei legiuni, *Palaisa* sau *Patavissa*, reședința celeilalte legiuni care păzea provincia, *Porolissum*, capitala Daciei de miazănoapte („Dacia Porolissensis”), *Napoca* pe locul Clujului de astăzi, *Germisara*, pe Mureș, *Cumidava*, unde staționa un detașament militar, *Arcidava*, *Berzobis* și *Tibiscum*, pe vechiul drum ce lega Dunărea cu Sarmizegetusa, drum luat de armata romană în primul război dacic, *Dterna* la Dunăre, lângă vărsarea Cerneli, în Banat etc.; la acestea, corespundeau în Oltenia de astăzi, *Drobeta*, pe locul actualei Drobeta—Turnu Severin, *Ad Mutrium* sau *Amutria*, aproape de vărsarea Motrului, cu nume dacic, în Jii, *Pelendava*, pe locul actualei Craiova, *Sucidava*, *Acidava*, *Rusidava* și *Buridava*, pe linia Oltului; în Moldova, amintim *Pirobortidava*, pe malul stîng al Siretului, în fața vărsării Trotușului și *Petrodava*, foarte probabil la Piatra-Neamț de astăzi. Toată această toponimie—și n-am dat decât numele centrelor mai însemnate, omițînd multe altele, de importanță secundară, precum și puținele nume păstrate de sate—implică prezența populației autohtone, dacice, care a transmis-o noilor stăpîni ai țării. Și în Dacia Pontică, populația autohtonă, getică sau dacică, a continuat să existe sub stăpînirea romană. Inscriptiile și celelalte izvoare istorice ne arată și aci așezări cu nume specifice, precum *Capidava*, *Giridava*, *Sucidava*, *Muridava*, *Buleridava*, *Zisnodava*, *Turremuca*, sau persoane purtînd nume de aceeași origine, ca de pildă, *Datzus*, *Comozous*. Pe lângă daci sau geți, mai erau în Dobrogea *ausdecensii* precum și *bessii*, un neam tracic, originar din Balcani, emigrat sau colonizat aci. Inscriptiile latine din secolul al II-lea al erei noastre ne arată o serie de sate în care locuiau laolaltă coloniști romani și *bessi* de aceștia.

Trebuie să adăugăm că înșiși romanii strămutau din cînd în cînd în interiorul provinciei, în urma expedițiilor militare, grupe întregi de *daci liberi* care locuiau spre miazănoapte. O inscripție din Roma ne vorbește de conducătorul unora din acești daci liberi, de regele *Pteporus al costobocilor* care locuiau în Moldova de Nord, în Bucovina și în Galiția. *Cassius Dio* ne arată că pe timpul împăratului *Commodus*, și anume după anul 180 al erei noastre, un general roman, *Sabinianus*, după ce a bătut pe daci—e vorba, evident, de daci liberi din nord—voia să strămute în interiorul provinciei 12 000 dintre ei.

f) O ultimă mărturie a prezenței populației autohtone o formează răscoalele ei împotriva dominației romane. Izvoarele amintesc de o primă răscoală la moartea împăratului Traian și la începutul stăpînirii succesorului său Hadrian, răscoală care se face în unire cu dacii rămași liberi, de dincolo de granița de nord a provinciei, și cu neamurile vecine, iazigii din Cimpia Tisei și roxolanii din estul Daciei. Ea a putut fi înăbușită numai cu mari eforturi și sacrificii. Alte două răscoale au avut loc în timpul împăratului Antoninus Pius (138—161). Cea mai lungă și mai puternică, amenințînd, la un moment dat, chiar Ulpia Traiana Sarmizegetusa, capitala Daciei, a fost însă răscoala din răstimpul 166—175, în vremea războiului cu cvazii și marcomanii. Cu acest prilej și anume în anul 167, s-a devastat regiunea minelor de aur de la Alburnus Major⁵.

Toate aceste categorii de fapte și anume mărturia Columnei și a lui Cassius Dio, prezența în armata romană de „cohortes” și „ales” formate din daci, onomastica păstrată de inscripții, resturile arheologice, numele de ape și de orașe, precum și răscoalele repetate atestă, în mod clar, fără putință de îndoială sau de răstălmăcire, *existența unei numeroase populații dacice în cuprinsul provinciei romane Dacia*. Era și normal să fie așa. Căci chiar dacă am admite, prin imposibil, că toți luptătorii au pierit — am văzut că, în realitate, o sumă de daci s-au supus de bună voie lui Traian chiar de la începutul celui de al doilea război — au rămas însă soțiile și copiii lor (cuvintele *prunc, copil și zestre* sînt de origine dacică) deci, în cifre rotunde, *au rămas trei sferturi din populația totală inițială*.

N-au cunoscut autorii sintezei de istorie ungară faptele de mai sus? N-au știut de sculpturile de pe Columnă arătînd supuneri de daci la începutul celui de al doilea război, nici de corpurile de trupă dace din armata romană, nici de toponimia importantă dacică preluată de romani, nici de resturile arheologice, nici de răscoalele repetate din provincia Dacia? Este exclus să nu le fi cunoscut. Ele sînt de altfel, expuse în lucrarea „Transilvania în istoria poporului român” apărută într-o ediție engleză la Londra⁶ și într-una germană la Köln⁷. În realitate, *n-au vrut să le cunoască, le-au nesocotit în mod deliberat, așa cum le-a nesocotit și A. Alföldi acum două decenii*⁸, *deoarece ele dădeau înțelegere despre dispariția autohtonilor daci*, premisă indispensabilă a celei de a doua construcții a istoriografiei maghiare anume că la venirea lor în Transilvania, ungurii n-au găsit acolo populație românească. Dar cine înlătură în mod deliberat mărturiile izvoarelor istorice, *fiindcă nu se potrivește cu o teză preconcepută*, acela nu face operă de istorie.

Să presupunem totuși, că, printr-o lipsă de informație, istoricii maghiari n-au avut cunoștință de faptele menționate anterior, fapte care arată toate persistența populației dacice în Dacia romană. Cum de nu s-au gîndit, în cazul acesta, la ceea ce s-a întîmplat în celelalte țări cucerite de romani? Campania lui Cezar în Galia a dus ea oare la dispariția populației celtice? Dar supunerea peninsulei iberice a însemnat ea cumva dispariția populației autohtone? Au dispărut oare grecii după ce țara lor a fost cucerită de legiuni și transformată în provincie romană? Răspunsurile se impun de la sine pentru oricine e familiarizat cu istoria universală: *autohtonii au continuat să trăiască sub noua stăpînire*, așa cum au continuat să trăiască popoarele din Balcani sub stăpînirea turcească. La fel s-a întîmplat în Dacia: autohtonii daci și-au dus viața mai departe și, după cîteva generații, s-au romanizat, așa cum s-au romanizat galii în Galia și celtiberii în peninsula Iberică.

2) Să examinăm acum felul cum înfățișează recenta operă de sinteză ungară soarta populației romanice din Dacia după părăsirea acesteia de către legiunile și administrația romană. O aflăm la p. 22 a ediției franceze.

Ni se spune mai întîi că „supraviețuirea civilizației romane nu e atestată de inscripții”. Se afirmă apoi: „Continuitatea circulației monedei romane în secolul al IV-lea sau conservarea tradițiilor artei ceramice romane nu dovedesc nici nu infirmă supraviețuirea populației romanizate”. Se conchide în sfîrșit: „Faptul că niciun nume de oraș n-a supraviețuit dominației romane în Transilvania și că românii evului mediu au designat chiar riurile importante prin nume împrumutate de la slavi și de la unguri, *pare a dovedi*⁹ că părăsirea Daciei era însoțită de plecarea unei părți considerabile a populației romanizate; cei care au rămas au terminat, la capătul

⁵ Pentru aceste răscoale vezi D. Tudor, *Răscoale și atacuri „barbare” în Dacia Romană*, București, 1957, 99 p. în 8°.

⁶ Const. C. Giurescu, *Transylvania in the history of Roumania. An historical Outline*, London, 1969, 139 p. în 8°.

⁷ Const. C. Giurescu, *Transilvanien. Ein Beitrag zur Geschichte Rumäniens*, Köln, Schäuble Verlag, 1970, 143 p. în 8°.

⁸ În capitolul său, *Römische Kaiserzeit* din *Historia mundi*, vol. IV Berna, 1956.

⁹ Sublinierea noastră!

a două secole prin a se asimila populației autohtone care nu vorbea latinește¹⁰ și noilor imigrații¹⁰. Cu alte cuvinte că la finele secolului al V-lea nu mai exista populație romană în Dacia. Această concluzie era neapărat necesară pentru că altfel nu se putea trece la afirmarea următoare, dogmă a istoriografiei ungare, cum că, la venirea primilor unguri în Transilvania, ei n-au găsit aici populația românească și că deci ei, în raport cu noi, au fost primii ocupanți ai țării. Numai că toată această construcție, ca și aceea privitoare la dispariția populației dacice, în urma războaielor cu romanii, nu rezistă unei analize critice, se dărimă de la sine.

Observăm în primul rând că însuși autorul construcției nu e sigur de argumentarea sa, altfel n-ar întrebuința expresia „pare a dovedi”. Dar să luăm argumentele sale pe rând. În ce privește lipsa inscripțiilor romane după părăsirea Daciei, e ciudat că autorul nu-și amintește nici de importanta inscripție creștină în limba latină, din secolul al IV-lea, găsită la Biertan, în inima Transilvaniei („Ego Zenovius votum posui”), nici de inscripția, din același secol, găsită la Vețel, fosta Micia, pe Mureș („Quartine vivas”). Afirmatia autorului, tot la pagina 22 a recenteii sinteze, că „obiectele din secolul IV, purtând embleme creștine și găsite în Transilvania provin probabil¹¹ de la Carpi și de la Goții” n-are nici un temei, nu se bazează pe nici o dovadă. Ce să facă, dealtfel, carpii care, după părerea autorului, nu vorbeau latinește (vezi mai sus p.5) sau goții cu asemenea inscripții creștine în limba latină? Dealtfel, nici de data aceasta, autorul nu e sigur pe ce afirmă, deoarece, precaut, întrebuințează termenul „probabil”.

În ce privește „continuitatea circulației monetare romane” autorul ignoră faptul că e vorba de tezaure care dovedesc că posesorii lor începuseră să tezaurizeze în timpul Daciei romane și au continuat și după retragerea legiunilor. De asemenea faptul că majoritatea monedelor de la finele secolului al III-lea și din secolul al IV-lea sînt de bronz, deci monedă măruntă întrebuințată de marea masă a populației, de cei cu venituri modeste¹². Cit despre „conservarea tradițiilor artei ceramice romane” nu e normal să admitem că ea se datorește mai curînd populației romanice rămase pe loc decît unor migratori?

N-a rămas nici un nume de așezare mai însemnată romană din Dacia? Cităm *Abrud* centrul minier din Munții Apuseni. Acesta derivă din *Abruttus*: compară cu *Abrittus* din Moesia, pomenit în inscripțiile latine. Credem că și *Tapae*, locul din Banat unde s-au dat cele două bătălii între daci și romani, trăiește în *Tăpta* de azi, întocmai după cum în topicele dobrogene *Hîrșova*, *Băroiu* și *Oltina* regăsim anticele *Carsium*, *Berrhoe* și *Allinum*. Transformarea lui *a* în *o*, încă în epoca romană, ne este dovedită de inscripția descoperită acum cîțiva ani la Philippi în Macedonia, privind sfîrșitul lui Decebal, inscripție în care Traianus apare ca *Troianus*¹³; așadar *Oltina* ca și *troian* (numele vechi românesc pentru *val*) se explică prin transmisie directă, neîntreruptă, fără să fie nevoie de intermediul slavilor.

Faptul că nu s-au păstrat numele celorlalte orașe din Dacia — dar *Deva* nu e exclusă și via de la strămoșii daci — nu trebuie să mire: așezările urbane au fost doar acelea asupra cărora s-au năpustit în primul rând popoarele năvălitoare; ele au și dispărut în primul rând. Dar dispărînd viața municipală din Dacia — ne-a rămas totuși *celate* din *civitas* și *pămînt* din *pavimentum* — era natural să dispară și numele așezărilor respective. Se uită însă un lucru fundamental: există nume românești de orașe transilvănene, formate în timpul conlocuirii româno-slave, în secolele VI—IX, înainte de venirea ungarilor, E cazul *Bălgăradului* (Alba Iulia), al *Bistriței*, al *Brașovului*, al *Sibiului*, al *Rodnei*¹⁴.

Așa se explică din *Aluta*, și numele *Oltului*, riul ce străbate pămîntul românesc; schimbarea vocalei inițiale e străveche, ca și la *Troian* și la *Oltina*. Este o iluzie să-și închipuie cineva că numele *Crișului* vine printr-un intermediu străin, cînd avem atestat topicul latinizat *Grisia*, *Grissia* la *Iordanes*¹⁵ și grecizat *Krissos* la *Constantin Porfirogenetul*¹⁶. Pe de altă parte, întrebăm: cine a păstrat numele *Someșului* și *Mureșului* care sînt atestate în antichitate sub

¹⁰ Această concluzie se găsește și în lucrarea de caracter literar publicată în *Vizgazdálkodás*, 1974, nr. 6, unde se afirmă: „Descendenții dacilor și romanilor s-au dizolvat în diferite popoare din perioada migrației”.

¹¹ D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, București, 1966, p. 184

¹² C. Daicoviciu, Em. Petrovici, Gh. Ștefan, *La formation du peuple roumain et de sa langue*, București, 1963, p. 18

¹³ M. Speidel, *The captor of Decebalus, a new inscription from Philippi*, în *The Journal of Roman Studies*, LX (1970), p. 142—153

¹⁴ Vezi pentru această toponimie luată de la slavi de către romanicii din Transilvania, Gustav Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache ein Beitrag zur Kulturgeschichte der Karpatenländer*, Leipzig, 1929, 297 p. în 8°.

¹⁵ *De origine actibusque Getarum*, XXII, 113

¹⁶ *De administrando imperio*, ed. Bonn, c. 40.

formele Samus și Maris? Cine a transmis aceste nume slavilor și ungarilor? Răspunsul e unul singur: populația romanică din Transilvania.

Dar autorul a uitat — sau n-a vrut să-și amintească — de un argument esențial, de ordin lingvistic, care demonstrează continuitatea populației romanice în stînga Dunării. Ne referim anume la termenul *păcură*, numele popular românesc al petrolului, termen care derivă din latinul *picula*. Acest termen care nu există în celelalte limbi romanice, deoarece în țările respective petrolul nu a fost exploatat, nu s-a putut forma și păstrat *decît în stînga Dunării*, unde păcura e cunoscută și exploatată din vremi îndepărtate, iar nu în dreapta ei, unde nici românii, nici popoarele evului mediu n-au avut asemenea exploatare. Trebuie să adăugăm că în popor, termenul *păcură* înseamnă atît petrolul brut, așa cum curge el din unele izvoare, la fața pămîntului, cît și produsul îngroșat, negru închis, obținut mai înainte prin încălzire puternică, acum prin distilare, și care servește la unsul osilor. Topicele *Păcura*, *Valea Păcurii*, *Păcurile*, *Păcuricea*, *Păcurița* răspîndite atît în Moldova cît și în Țara Românească, se referă la primul înțeles, pe cînd *Păcurești* poate fi pus în legătură, și cu cel de al doilea. Și în Transilvania există topicul *Păcureni*, designînd un sat la nord de Tîrgul Mureș și la distanță de vreo 35 de kilometri de Sărmaș Sărmașel, unde s-a găsit metan. Primul document scris care atestă păcura în ținuturile noastre este din 1440, octombrie 4, cînd voievozii Moldovei Iliăș și Ștefan întăresc mănăstirii Bistrița satul Lucăceștii pe Tazlăul cel Sărat „mai drept Păcuri”¹⁷. După doi ani, la 16 decembrie 1442, se amintește tot acolo „fîntina cea neagră a păcurii”¹⁸. În Țara Românească, prima mențiune este în documentul din 1517, noiembrie 22, prin care Neagoe Basarab întărește mănăstirii din Cricov satul Secărenii — azi în comuna Țîntea, județul Prahova; între punctele de reper ale hotarnicii satului se amintește și „peste dinb, la Păcuri”, apoi „de la Păcuri în sus, pe drumul săpat”. A doua mențiune se află în actul din 1560, august 20, privind o ocină din satul Chiof, în vechiul județ al Săcuienilor (azi în județul Buzău); în hotarnica ocinei e amintită „obîrșia Păcuriței”. Trebuie relevat faptul că textele slave ale documentelor întrebunțează cuvîntul românesc „păcură”, deoarece nici malorușii (ucrainenii), nici slavii din Balcani n-aveau un termen propriu al lor pentru acest produs, el neexploatîndu-se în țările lor. Originea latină a cuvîntului păcură și continua exploatare a acestui produs exclusiv în ținutul carpatic — în Balcani n-a existat — exploatare atestată documentar în prima jumătate a secolului al XV-lea, duc cu necesitate la concluzia continuității populației romanice în ținutul amintit.

Această populație romanică din stînga Dunării, ca și cea din dreapta ei, ai cărei urmași sînt românii, a fost cunoscută în izvoarele bizantine, slave, germane și ungare sub numele de *vlahi* (cu variantele valahi, volohi, blaci, ulaghi, olahi)¹⁹.

După toate cele de mai sus, a susține lipsa de continuitate a populației romanice în ținutul carpato-danubian este a nega evidența. Remarcăm în treacăt că însăși prefațatorul recentei lucrări de sinteză ungare, Invățatul francez Georges Castellan, arată, în prefața sa, că „e de dorit să se facă dovadă de mai multă prudență în teoria depopulării Daciei post romane” și, în consecință, trimite la „Histoire de la Roumanie”, apărută în aceeași editură Horvath, spre a se citi acolo „aventura multiseclară a acestor țărani transilvăneni care se afirmară într-o bună zi urmași ai coloniștilor lui Traian”²⁰. Adăugăm că nu numai țărani români din Transilvania au crezut astfel, dar și unii istorici mai vechi ai ungarilor, care n-aveau păreri preconcepute. Astfel, de pildă, András Huszti care afirma în lucrarea sa, tipărită postum, în 1791, că „nici o națiune nu are limba atît de apropiată de cea veche romană ca națiunea valahilor. Ceea ce este un semn sigur și care nu poate înșela că ei sînt în Transilvania urmașii vechilor colonii romane”²¹.

Dar caracteristică pentru metoda întrebunțată în recenta sinteză este partea în care se tratează ocuparea bazinului carpatic. Relatîndu-se procesul ocupării, se afirmă că ungarii „nu au găsit acolo nici un stat bine statornic capabil de o rezistență efectivă”²². Statul avar fusese desființat încă de Carol cel Mare, statul morav era în curs de dezintegrare, statul bulgar nu putea exercita un control efectiv asupra ținutului nord-dunărean. În Transilvania, ungarilor n-au dat decît de slavi care sînt considerați drept populație băștinașă²³. De români

¹⁷ Const. C. Giurescu, Dinu Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, București, 1974, p. 130

¹⁸ *Ibidem*

¹⁹ D. Berciu, *Romanitatea „vlahilor” în Era socialistă*, 1975, 12, p. 40—43

²⁰ *Histoire de la Hongrie*, p. 7.

²¹ András Huszti, *Ó és uj Dacia, azaz Erdélynek régi és mostani állapotjáról való historia*, Viena, 1791, p. 135.

²² Ediția engleză, p. 22.

²³ Această opinie nu se întîlnește numai în recenta sinteză, ci și în alte lucrări ungare. Astfel, László Gyula, *De la Vertesszöllös la Pusztaszer ...*, spune că la venirea ungarilor ei au găsit „doar triburi slave” plus „avari tirzii, denumiți secui”. O altă lucrare, ce-i drept

nici un cuvânt. Despre ei se vorbește abia în secolul al XIII-lea, în felul următor: „În zonele împădurite, deluroase, de graniță, s-au făcut colonizări și s-au organizat județe. Populația acestor regiuni spre nord și est era formată din slovaci, emigranți germani, păstori ruteni și români (ultimile două grupuri sînt menționate pentru prima oară în documentele din secolul al XIII-lea”²⁴). Despre o formație de stat românească se vorbește numai în legătură cu Muntenia sau Țara Românească și anume la începutul secolului al XIV-lea, cu prilejul războiului din 1330 cînd regele Carol Robert a fost înfrînt de Basarab I.²⁵

Care este realitatea? Ce ne spun izvoarele istorice? Ne vom referi în primul rînd la un vechi izvor unguresc, *Cronica notarului anonim al regelui Bela*, alcătuită în secolul al XII-lea fie între 1131 și 1141 — în cazul cînd avem de-a face cu Bela al II-lea, cum cred unii cercetători, fie între 1173 și 1196, dacă e vorba de Bela al III-lea, cum cred alții. Ea relatează, întemeindu-se pe mărturii anterioare, felul în care a fost ocupată țara de unguri. Arată anume cum un conducător al acestora, Tuhutum, fiind în cîmpia Tisei și Dunării, a aflat de Transilvania o „țară” despre a cărei „bunătațe” se dusesse fama. Aci domnea „un român anume Gelou” peste „români și slavi” care n-ar fi avut ca arme decît „arcuri și săgeți”²⁶. Gelou, căruia i se dă în mod repetat titlul de „duce”²⁷, se împotrivesc ungarilor, conduși de Tuhutum în două locuri, mai întîi la porțile mezeșene, apoi la riul Almaș, dar este învins și, în cele din urmă, ucis la riul Copușului. *Mărturia este cit se poate de limpede și nu poate fi pusă la îndoială*. Dealtfel, însăși istoriografia ungară, prin pana lui Bálint Hóman, fruntașul ei pe vremea celui de-al doilea război mondial, recunoaște că opera notarului anonim se distinge, în ce privește povestirea cuceririi țării de către unguri la 896—900, prin „elaborare îngrijită atît din punct de vedere strategic cît și geografic”, prin „critică pătrunzătoare”, „reflexie metodică” și „temeinice” cunoștințe²⁸. Așa fiind, trebuie să admitem și ceea ce ne spune ea despre prezența românilor în Transilvania și despre cîrmuitorul lor, ducele sau voievodul Gelou. Obiecția unora dintre istoricii unguri că mărturia notarului anonim nu poate fi luată în considerare, deoarece nu e contemporană evenimentelor pe care le povestește și nu face decît să transpună pentru epoca cuceririi situația etnică pe care o constată în momentul în care scrie, e inadmisibilă, căci, într-un atare caz, tuturor afirmațiilor notarului li se aplică același raționament. Dacă într-adevăr acest izvor ar reda situația etnică de sub Bela al III-lea, de ce nu pomenește nimic de sași?

Cronica notarului anonim nu este însă singurul izvor care amintește de prezența românilor în Transilvania la venirea ungarilor. Mai există un al doilea, tot așa de însemnat, anume vechea cronică rusă, zisă și a lui Nestor. Aceasta arată că ungurii, după ce au trecut niște munți înalți — e vorba de Carpați — „începură să se lupte cu volohii și cu slavii care trăiau acolo”²⁹. Prin urmare, o afirmație foarte asemănătoare aceleia din cronică notarului anonim. Faptul că două izvoare, din medii diferite și scrise în limbi diferite, izvoare neavînd nici o legătură unul cu altul, dau aceeași informație despre prezența românilor în interiorul arcului carpatic la venirea ungarilor este concludent și lămurește definitiv problema. Formația teritorială a lui Gelou era un voievodat, — „voievodul” corespunzînd „ducelui” apusean — deci o *formație politică*. Notarul anonim spune că românii s-au bătut cu înverșunare („acriter”). Trebuie reținut faptul că, potrivit aceluiași izvor, Tuhutum, după moartea lui Gelou, a început să cîrmuiască țara acestuia, numai după ce a ajuns la o înțelegere cu autohtonii români, întărită prin jurămînt, ceea ce implică existența unor organe reprezentative ale „Țării Ultrasilvane” care au perfectat amintita înțelegere³⁰. Mai mult, individualitatea politică a voievodatului (ducatului) se menține, cu hotarele și organizarea existente, și după moartea lui Gelou. Notarul anonim precizează: „Iar Tuhutum, din ziua aceea, a stăpînit țara în pace și fericire

de caracter literar, publică în revista *Vizgádzálkodás*, 1974, nr. 6, merge și mai departe afirmînd că Transilvania, la venirea ungarilor era „pămînt pustiu, anonim și nelocuit. Strămoșii noștri, hunii și avarii — continuă autorul acestei lucrări — nu au întîlnit oameni pe întînderi de sute de mile ale acestor meleaguri minunate”.

²⁴ *Idem*, p. 51

²⁵ *Idem*, p. 75.

²⁶ *Gesta Hungarorum*, ediția G. Popa-Lisseanu, București, 1934, p. 44: „bonitatem terre Ultrasilvane, ubi Gelou quidam Blacus dominium tenebat”; „habitatores terre illius... essent Blassii et Sclauii quia alia arma non haberent nisi arcum et sagittas.

²⁷ *Idem*, p. 45: „contra Gelou ducem Blacorum”; „Cum Gelou dux eorum”.

²⁸ Bálint Hóman, *Geschichte des ungarischen Mittelalters*, I, Berlin, 1940, p. 409—413.

²⁹ *Povest vremennih let*, I, Moskva, Leningrad, 1950, p. 217.: Stali voevat protiv jivših tam volohov i slavean.

³⁰ *Gesta Hungarorum*, ed. cit. p. 45. Vezi și Const. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, București, 1974, p. 160.

și urmașii lui au stăpinit-o pînă în timpul regelui Ștefan cel Sfînt” cînd acesta din urmă „a subjugat țara ultrasilvană”³¹.

Dar „blaci” sau români nu sînt amintiți de notarul anonim numai în Transilvania, ci și în Panonia, adică în cîmpia Dunării și Tisei. El arată că pe cînd ungurii se aflau la nord de Carpați, în țara rutenilor, au fost îndemnați de „ducii acestora” să treacă munții și să coboare în Panonia, țară foarte bună, udată de ape bogate în pește și pe care „o locuiau slavii, bulgarii și românii și păstorii romanilor”³². Românii sînt amintiți, în sfîrșit, în legătură cu „ducele” Glad ce stăpînea în Banatul timișan; acest duce, în lupta pe care o dă cu ungurii, este ajutat și de cumani și de bulgari și de „blaci” adică de români.

Credeți cumva că în recenta sinteză a istoriei ungare sînt amintite afirmațiile categorice ale notarului anonim și ale cronicii de la Kiev? Nici gînd, căci a le aminti înseamnă să năruiască „dogma” istoriografiei maghiare, veche și nouă; potrivit căreia românii n-au venit în Transilvania decît după ocuparea ei de către unguri. Neputînd combate aceste afirmații clare ale izvoarelor amintite, *le trec sub tăcere*, comit deci acțiunea care în drept și în metodologie se numește *omisiune deliberată*. Numai că, lucrînd în felul acesta, trecînd sub tăcere izvoarele care nu se potrivesc cu teza preconcepțată, nu faci operă de istoric, ci induci în eroare oamenii de bună credință și cîteodată, chiar pe învățații care nu-și dau osteneala să controleze, să meargă la izvoare. Și întreb: își inchipuie oare istoricii unguri că asemenea procedee au viață lungă? Că vor putea induce în eroare la infinit lumea? Să-și aducă aminte de cuvîntul lui Abraham Lincoln: „poți să înșeli pe un om toată viața, poți să înșeli pe cîțiva cîtva timp, dar nu poți înșela pe toată lumea tot timpul”. Deocamdată, atît.

Const. C. Giurescu

**) Reproducem articolul prof. Const. C. Giurescu, ce constituie o luare de poziție oficială din partea României în problema Transilvaniei, în dorința de a ajuta cititorii noștri în munca de divulgare a drepturilor noastre dintotdeauna asupra actualelor meleaguri românești de peste Carpați. Difuzarea acestui competent și documentat articol, ca atare sau tradus în limba locală, o considerăm deosebit de utilă cauzei neamului nostru.*

REDACTIA E. N. R.

³¹ *Gesta Hungarorum*, ed. cit., p. 46: „sanctus res Stephanus subiugavit sibi terram Ultrasilvanam”

³² *Idem*, p. 32: „Dicebant enim quod ibi confluerunt nobilissimi fontes aquarum Danubius et Tyscia et alii nobilissimi fontes bonis piscibus habundantes, quam terram habitarent Selavi, Bulgarii et Blachii ac pastores Romanorum”.